

забезпечити комплексний підхід до подолання наслідків воєнних дій, забезпечить прозорість і ефективність процесу відновлення та сприятиме залученню міжнародної підтримки.

2. Релокація приватного та публічного сектору в умовах екстраординарних правових режимів: історико-правовий та теоретико-правовий аналіз

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-493-4-10>

**ВПЛИВ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПРИМУСОВОЇ РЕЛОКАЦІЇ
НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
ТА СТРАТЕГІЙ ОПОРУ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ТА ЮРІЯ ШУХЕВИЧА**

Андрій ВАЛІВКО

аспірант

Київського національного університету

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Радянська система політичних репресій, спрямована проти інакодумців, вирізнялася не лише жорстокістю покарань, але й комплексною стратегією руйнування зв'язків між дисидентами та їхнім соціокультурним середовищем. Одним із ключових інструментів цієї стратегії була примусова релокація – практика цілеспрямованого переміщення політичних в'язнів та дисидентів до віддалених регіонів СРСР. Така практика переслідувала подвійну мету: фізично ізолювати носіїв альтернативних поглядів та відірвати їх від національного ґрунту, послаблюючи тим самим вплив дисидентського руху на суспільство.

Особливо показовими для розуміння механізмів і наслідків радянської політики примусової релокації є життя двох видатних постатей українського дисидентського руху – В'ячеслава Чорновола та Юрія Шухевича.

В'ячеслав Чорновіл та Юрій Шухевич є знаковими постатями українського опозиційного руху ХХ століття, які символізують різні підходи до боротьби проти радянського тоталітаризму. В. Чорновіл, один із лідерів дисидентського руху та засновник Народного Руху України, уособлював інтелектуальний і політичний спротив, спрямований на мирну трансформацію суспільства через поширення

правди та мобілізацію громадської думки. Натомість Ю. Шухевич, син головнокомандувача Української повстанської армії Романа Шухевича, репрезентував традицію національно-визвольної боротьби, що базувалася на безкомпромісному протистоянні режиму, часто з акцентом на збройний опір і збереження спадщини ОУН-УПА.

Їхні життєві шляхи перетиналися в контексті спільної мети – незалежності України, однак різнилися у методах і світоглядних засадах. В. Чорновіл відстоював ідеї демократії, прав людини та поступового розхитування системи зсередини, тоді як Ю. Шухевич залишався вірним більш радикальній позиції, що ґрунтувалася на історичній пам'яті та беззастережній боротьбі з окупантом. Ці відмінності не лише відображають багатогранність антирадянського спротиву, але й підкреслюють його еволюцію від збройного протистояння до політичної боротьби в умовах «відлиги» та «перебудови».

Аналіз взаємин В. Чорновола і Ю. Шухевича дозволяє глибше зрозуміти, як різні течії опозиційного руху доповнювали одна одну, формуючи широкий фронт боротьби за українську державність. Їхній внесок у здобуття незалежності України є незаперечним: В. Чорновіл заклав підґрунтя для масового демократичного руху, а Ю. Шухевич став символом незламності й наступності поколінь у боротьбі за свободу. Дослідження їхньої діяльності та ідейних позицій відкриває нові перспективи для осмислення складного процесу національного відродження другої половини XX століття.

Перша заочна взаємодія між Юрієм Шухевичем та В'ячеславом Чорноволом відбулася 31 грудня 1969 року у Львові. Того дня, за запрошенням Ольги Горинь, Юрій Шухевич відвідав квартиру, в якій мешкав В. Чорновіл. Проте сам В. Чорновіл на той час перебував у службовому відрядженні на метеостанції в Карпатах. Незважаючи на відсутність особистої зустрічі, цей візит мав важливе значення, оскільки Ю. Шухевич скористався можливістю налагодити контакти з близьким оточенням В. Чорновола, що дало йому змогу долучитися до кола українських дисидентів, які активно займалися правозахисною та національно-визвольною діяльністю.

Вже у 1970 році між В. Чорноволом і Ю. Шухевичем відбулося кілька особистих зустрічей. За спогадами Юрія Шухевича, їхні розмови здебільшого мали загальний характер і стосувалися актуальних суспільно-політичних питань, становища українського руху опору в умовах радянської репресивної системи, а також перспектив боротьби за національне відродження. Ці перші контакти заклали основу для подальшої співпраці між двома видатними діячами українського національного руху, які, хоч і мали дещо різні погляди на методи

боротьби, поділяли спільне прагнення до здобуття незалежності України³.

У контексті встановлення жорсткого репресивного режиму в СРСР та Україні дисидентський рух не лише зберігав свою активність, а й переживав новий етап піднесення. Значним поштовхом до цього стало підписання Гельсінських угод у 1975 році, які зобов'язували Радянський Союз дотримуватися принципів прав людини. Цей міжнародний документ створив правові підстави для активізації опозиційних сил, що призвело до появи низки організацій, спрямованих на контроль за виконанням угод. Однією з таких стала Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, заснована в Україні у 1976 році. Згодом до складу групи увійшли Юрій Шухевич і В'ячеслав Чорновіл⁴. Така співпраця між дисидентами продемонструвала можливість об'єднання представників різних генерацій та ідейних напрямків задля спільної мети.

У період перебудови та на початку незалежності України обидва діячі були залучені до процесу формування політичних сил. В'ячеслав Чорновіл став одним із лідерів Народного Руху України, обстоюючи ідеї національної демократії. Юрій Шухевич був пов'язаний з більш радикальними націоналістичними організаціями, зокрема з УНА-УНСО. Ці відмінності відображали різні підходи до державотворення в незалежній Україні. Про це свідчать зокрема і слова Юрія Шухевича в його останньому інтерв'ю: «Прикро, що коли кажуть про проголошення незалежності, часто забувають, що за цим стоїть тривала боротьба багатьох поколінь. Без їхніх повстань і без їхньої крові 24 серпня 1991 року було би неможливим. Натомість ті, що прийшли до влади, зневажали й витісняли націоналістів. В'ячеслав Чорновіл в інтерв'ю газеті «Голос України» за 6 червня 1991 року навіть сказав, що ОУН треба викинути на смітник історії. Потім за рік, коли ситуація змінилася, він відхрестився від своїх слів»⁵.

Таке висловлювання від колишнього політ'язня та дисидента, який зазнав переслідувань саме за національну позицію, демонструє складне переплетення ідеологічних принципів та політичного прагматизму в той

³ Тинченко Я. Юрій Шухевич: «І знаєте, що йому написали у вирок? «Систематически видел антисоветские сны»» (частина III). Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/iurij-shukhevych-i-znaiete-shcho-jomu-napysaly-u-vyrok-syematychesky-vydel-antysovetskye-sny-chastyina-iii/> (дата звернення: 04.03.2025).

⁴ Вереш М. В'ячеслав Чорновіл у дисидентському русі. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40174/1/V%20%20Чорновіл%20у%20дисидентському%20русі.pdf> (дата звернення: 06.03.2025).

⁵ Левантович О. Останнє інтерв'ю Юрія Шухевича. In memoriam. Історична спадщина України: візуальні джерела та архів – LocalHistory. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/ostannie-interviu-iurii-shukhevicha-in-memorial/> (дата звернення: 06.03.2025).

період. Протягом 1991-1992 років, з утвердженням незалежності та зміною суспільних настроїв, відбулася помітна трансформація публічної позиції багатьох політичних діячів щодо націоналістичної спадщини. В'ячеслав Чорновіл, відповідно до свідчень, відмежувався від своїх попередніх висловлювань про ОУН, що відображає не лише еволюцію його особистої позиції, але й ширші процеси переосмислення національної історії в українському суспільстві. Однак, попри певні розбіжності, взаємоповага між В. Чорноволом та Ю. Шухевичем зберігалась, що свідчило про визнання особистого внеску кожного з них у боротьбу за незалежність.

Отже, взаємини між В'ячеславом Чорноволом та Юрієм Шухевичем демонструють складне переплетіння різних традицій українського національно-визвольного руху. Їхня співпраця та ідейний діалог сприяли консолідації антирадянських сил та виробленню спільної платформи боротьби за незалежність України. Водночас відмінності у їхніх підходах віддзеркалювали багатоманітність стратегій та тактик опозиційного руху, а також різні бачення майбутнього розвитку української держави.

Спадщина обох діячів залишається актуальною для сучасної України, особливо в контексті пошуку балансу між національними інтересами та демократичними цінностями, що було однією з ключових тем їхнього ідейного діалогу.

Радянська практика примусової релокації українських дисидентів, попри свій репресивний характер, мала незаплановані наслідки, сприяючи інтелектуальному та політичному дозріванню руху опору. Життєві шляхи В'ячеслава Чорновола та Юрія Шухевича демонструють здатність особистості протистояти системному тиску та трансформувати досвід репресій у ресурс для подальшої боротьби за незалежність та демократичні цінності.